

— Tero Autio —

Sosiokulttuurisen kontekstin muutos, koulutuspolitiikka ja laatu

"Maailmasta halutaan uusliberalismin ja uuskonservatismiin yhteisponnistuksin tehdä suuri, yhtenäinen supermarket. Koulutuksella on marketissa ja myös markkinoitavien k(o)ulustavaroitten tuotannossa omat, tiukan laatuselan läpäisseet osastonsa, jossa valinnan ja kulutuksen etiikka ja logiikka määrittävät rakenteita, toimintaa ja asiakaskuntaa", kirjoittaa Tero Autio. Wolfgang Klafkin koulutus- ja sivistyspoliittista konseptia lainaten aikamme koulutuspoliittiset avainongelmat haudataan, jos ja kun bisnes ohjaa ja määrää myös koulutusta.

Kulttuurisen ja sosiaalisen muutoksen tosiasiallisuudesta alkaa kaikista moderni-postmoderni -kiivailuista huolimatta vallita kohtuullinen konsensus. Yksi tämän muutoksen selvimpiä ja kuitenkin vaikeasti hahmotettavia piirteitä on niin hyvässä kuin pahassa monetasoinen, yhtä- ja eriaikainen, globaali ja paikallinen detraditionalisaatio ja aiempien, lähes itsestään selvien varmuuksien katoaminen. Tämä näkyy taloudessa, politiikassa, tieteessä, työmarkkinoilla, perheinstituutiossa ja loputtomissa identiteettidiskursseissa. Koulutuspoliittinen peruskysymys, johon artikkelissa haetaan alustavaa, vasta muotoutumassa olevaa vastausta, kuuluu nyt: miten tämä muutos on otettu vastaan koulutusratkaisuja tekevien ja niistä päättävien keskuudessa?

Maailmasta halutaan uusliberalismin ja uus-

konservatismiin yhteisponnistuksin tehdä suuri, yhtenäinen supermarket. Koulutuksella on marketissa ja myös markkinoitavien k(o)ulustavaroitten tuotannossa omat, tiukan laatuselan läpäisseet osastonsa, jossa valinnan ja kulutuksen etiikka ja logiikka määrittävät rakenteita, toimintaa ja asiakaskuntaa. Niiden tehtävien edessä, missä koulutus monimutkaistuvassa ja osin ennustamattomassa tulevaisuudessa toimii, tämä perusratkaisu on - jonka historia aikanaan arvioi - yksinkertaisuudessaan joko häikäisevän nerokas tai vaarallisen typerä.

Sosiokulttuurisen kontekstin muutos

Teollisuusyhteiskunnan kriisiytymisen ja kansallisvaltion legitimaation kyseenalaistumisen

ytimestä on useita tekijöitä, jotka esim. Manuel Castells (1998, vol III, 336-7) on jakanut kolmeksi toisistaan riippumattomaksi prosessiryppääksi, jotka sattuvat syntymään samanaikaisesti 1960-luvun lopulta 1970-luvun puoliväliin. Ensimmäinen on informaatioteknologian läpimurto, toinen sekä kapitalismin että statismien (jolla Castells tarkoittaa reaaliosialismia) talouskriisit ja sitä seurannut uusi talouden rakenteistuminen ja kolmanneksi sosiaalisten liikkeiden (kuten ihmisoikeusliike, feminismi ja ympäristöliike) kukoistus.

Informaatioteknologian vallankumous toi mukanaan informationalismien uuden yhteiskunnan materiaaliseksi perustaksi. Informaatioteknologiasta tuli sosioekonomisen uudelleenrakentamisen välttämätön ja tehokas työkalu niin pääomien ohjailuissa, poliittisen vallankäytön ja kontrollin välineenä kuin uusien kulttuuristen koodien luomisessa. Informaatioteknologian vaikuttavin sosiaalinen seuraus on kuitenkin verkostoituminen logiikka, joka lopulta muuttaa kaiken sosiaalisen ja taloudellisen toiminnan rakenteita.

Kyvyttömyyden valjastaa informationalismi yhteiskunnallisen ja taloudellisen ohjailun moottoriksi Castells kytkee sosialismin romahuttamiseen (mt, 337).

Socialismin kuoleman jälkeen kapitalismi levittäytyy vajaan vuosikymmenessä yli maapallon lävistäen maita, kulttuureja ja elämänmuotoja. Ensimmäistä kertaa historiassa koko planeetta organisoituu periaatteellisesti samanaisten taloudellisten sääntöjen mukaisesti. Tämä kapitalismi ei kuitenkaan ole samaa kuin teollisen vallankumouksen, 1930-luvun laman tai toisen maailmansodan jälkeinen keynesiläinen tai hyvinvointikapitalismi. Castells määrittelee sen (mt, 338) päämääriltään kovenneeksi kapitalismin muodoksi, mutta keinojensa suhteen se on verrattomasti kaikkia edeltäjiään joustavampi. Tämän päivän kapitalismi on tiedon, informaation, innovaatioiden ja "osaamisen" verkostoihin tukeutuvaa, informaationaalista kapitalismia. Sen erityispiirteisiin tai paremminkin ehtoihin kuuluu vahvan tekno-

logiasidonnaisuuden lisäksi kehittynyt ja monipuolinen kulttuurialusta: nokiaita ja ericssonja harvoin syntyy kehityksmaissa.

Informationaalisen kapitalismin synnyttämä globaali talous merkitsee uudentyypistä kilpailua ja uusia kilpailijoita yritysten ja maiden osallistuessa tuotannon, kaupan, pääoman ja työvoiman uusjakoon. Talouden rakenteissa tapahtuu muutoksia, jotka tiivistettynä voitaisiin ilmaista vaikkapa siten, että kansantaloudet menettävät hyvin dramaattisella tavalla autonomisuuttaan ja toimivat uudessa globaalissa taloudessa tästä kokonaisuudesta vahvasti riippuvaisina paikallisina talousalueina.

Robert Reichin analyysi tulevaisuuden työmarkkinoista

Perinteisen teollisuusyhteiskunnan tukipylväät, isot hierarkisesti organisoituneet korporaatiot, ns. savupiipputeollisuus, tekee tilaa verkostomaisille organisaatioille ja tuotannon muodoille. Informaatioteknologia on avainasemassa näissä uusissa tuotannon muodoissa ja työn organisoinnissa. Robert Reich, Harvardin poliittisen taloustieteen professori ja Clintonin hallinnon entinen työministeri, kuvaa vaikutusvaltaisessa kirjassaan *The Work of Nations* (1994, 171-185) teollisuusyhteiskuntien lohkoitumista karkeasti kolmeen yleiseen ammattikategoriaan tai vanhaa slogania muuttaen kansakunnan yhteisen veneen vaihtumisesta kolmeksi eri veneeksi. Tämä on seurausta juuri globalisoitumisesta. Ensimmäinen vene koostuu ns. symbolityöntekijöistä: kuvan, äänen ja sanan ammattilaisista. He muodostavat jälkiteollisen yhteiskunnan tuotantoelämän ytimen ja kansainvälisen kaupan vaihdossa luovat sen ylijäämän, joka tuloutuu, jos esimerkiksi verotusjärjestelmästä johtuen on tuloutukseen, kansallisena hyvinvointina käytettäväksi vaikkapa julkiseen koulutukseen.

Teollisuustuotannon "tietointensiivistyminen" ja vapaa-ajan viihteellistyminen ovat seurausta informaatioteknologian ja median kurottumisesta toisaalta yli koko maapallon ja toisaal-

ta näiden tunkeutumisesta syvemmälle myös arkielämään. Tuotannon tietointensiivistyminen merkitsee lähinnä kahta asiaa. Ensinnäkin kuluttajan elämäntavallisten tottumusten tai identiteetin rakentamista koskevien toiveiden (‘kulutusnichit’) huomioiminen erilaisten, usein toisiaan leikkaavien markkinasegmenttien muodossa edellyttää täysin toisenlaista suhtautumista kulutuskäyttäytymistä koskevaan tietoon kuin industrialismin ja massatuotannon oloissa. Toiseksi kuluttajakeskeinen tuotantoajattelu yhdessä markkinakilpailun kanssa tiivistää tietoon, oppimiseen ja ‘osaamiseen’ liittyviä näkökohtia.

Reichin analyysissä ensimmäisen veneen matkustajat, symbolityöläiset, ovat turvassa niin kauan kuin jatkuvaan uuden oppimiseen, ongelmanratkaisuun ja innovointiin perustuvia materiaalisia tai immateriaalisia markkinoita riittää. Toisaalta työura saattaa jäädä suhteellisen lyhyeksikin mutta olla silti taloudellinen menestys globaalien markkinoiden volyymin johtuen (viihdetaide, keksinnöt, eräät urheilulajit).

Reichin toinen vene koostuu palvelusektorista, jonka suhde edelliseen on joko symbioottinen tai sitten eräänlainen hybridi symboli-, palvelu- ja entisestä perusteollisuussektorista. Tällaisia ovat vaikkapa eräät pk-sektorilla toimivat metalliteollisuuden alihankkijat tai itsenäiset tuotevalmistajat, jotka muokkaavat tuotantoprosessinsa ja modifioivat tuotteitaan kulloisenkin asiakaskunnan ja kysynnän mukaan. Ihmistyövoimaa hävittävä informaatioteknologia ja automaatio alkavat jo porata kuitenkin reikiään tähän veneeseen logististen ketjujen ja muiden rationalisointitoimien muodossa mm. hyödyntämällä maapallon aikavyöhykkeitä: kun esimerkiksi englantilainen konesuunnittelija sulkee tietokoneensa työpäivän päätteeksi australialainen kollega jatkaa siitä, mihin Englannissa jäätiin. Aika industrialismin mielessä on muuttunut toiseksi: teollisuusyhteiskunnan kelloaika häipyä ajattomaksi, virtuaaliseksi ajaksi. Postmoderni kapitalismi informaatioteknologiaan yhdistyneenä skannaa vaivattomasti koko planeetan (maaperän, meret, ava-

ruuden, valtiot, instituutiot ja ihmiset) etsiessään säälimättömästi uusia investointikohteita, taloudellista kilpailuetua tai ylipäänsä minkä tahansa toiminnan taloudellista relevanssia.

Kolmannen ja pahiten vuotavan veneen väki koostuu ns. rutiiniryöstötekijöistä, jotka teollisuusyhteiskunnan oloissa muodostivat työvoiman perusrungon ja joiden työtehtävät saattoivat pysyä suhteellisen muuttumattomina. Informaatioteknologian ja automaation jatkaessa valloitustaan näiden ammattiryhmien työtehtäviä voidaan enenevästi korvata koneilla. Ja milloin tämä ei vielä ole mahdollista, tuotanto siirtyy informationalistisen kapitalismin tiuhan kannattavuusseulan tuloksena ns. halvan työvoiman maihin. Teollisuusyhteiskunnan ydinjoukosta tulee, kuten Castells toteaa, ‘ihmispääteitä’, joiden taidot osataan jonakin päivänä ohjelmoida ja liittää osaksi muuta automaattisoitua tuotantoteknologiaa.

Reichin venepaikkojen jako on paikoin kenties liiankin kaavamainen, vaikka hän korostaakin jälkimodernin yhteiskunnan kaikenlaisten tilastointien ja luokittelujen vaikeutta. Rutiinien automatisointi ei näet koske pelkästään perinteistä teollisuusväestöä, vaan kaikkien ammattialojen rutiinisuuorituksia. Yhdysvalloissa on jo pitkälle vietyjä järjestelmiä esimerkiksi lääketieteen ja juridiikan kaltaisilla valkokaulusaloilla samoin kuin opetusalailla. Yhdysvaltain tilanteesta on esitetty World Future Societyn skenaarioiden pohjalta esimerkiksi seuraavia spekulatioita ja tulevaisuusarvioita:

“Uudet informaatioteknologiat tulevat muuttamaan koulutuksen rakenteita perusteellisesti, mutta vasta suurten ‘koulutusotien’ (education war) jälkeen. Siirryttäessä teollisesta yhteiskunnasta tietoyhteiskuntaan menettävät useimmat opettajat ja kuluttajat rahaa, asemaansa ja vaikutusvaltaansa. Teollisen yhteiskunnan julkisissa kouluissa on koulujen budjeteissa opettajien palkkojen osuus 95 prosenttia, kun koulutusteknologioiden osuus on korkeintaan muutamia prosenttiyksikköjä. Uusi koulutusteknologia (esimerkiksi informaation valta-

tiet, multimedia, PC:t, virtuaalitodellisuuden sovellutukset, seuraavan sukupolven TV:t) tulee korvaamaan suuren määrän opettajia samalla, kun koulutustulokset ja koulutuksen tuottavuus selvästi paranevat entisestään. Julkinen koulutus työllistää USA:ssa 6 miljoonaa henkilöä. Kymmenet tuhannet opettajat opettavat samoja aineita. Kuitenkin tuhat parasta opettajaa voisi tietotekniikan avulla korvata huomattavan osan nykyisistä opettajista. Muutama tähtiopettaja voisi esimerkiksi korvata nykyiset 40 000 algebra I:n opettajaa." (Kivistö 1996, 309-310).

Informaatioteknologian ja informaationaalisen kapitalismin vyöryttämien institutionaalisten kriisien ja muutosten sävyttämä elokuva ei ole täydellinen ilman voimakkaiden sosiaalisten liikkeiden käsikirjoitusosuutta. Castellsin alkuperäisen väitteen mukaan sosiaalisten liikkeiden synty oli suhteellisen riippumaton taloudellisista tai teknologisista muutoksista. Tätä väitetään Castells (mt, 339) perusteleen terävällä havainnolla, jonka mukaan nämä liikkeet syntyivät räjähdysnomaisesti vakaan taloudellisen kasvun ja täystyöllisyyden vallitessa 1960-luvun lopulla kaikkialla teollistuneessa maailmassa: ensin Yhdysvalloissa ja Ranskassa, sitten Italiassa, Saksassa, Espanjassa, Japanissa, Brasiliassa, Meksikossa, silloisessa Tšekkoslovakiassa ja levisi kaikuina ja reaktioina muihin maihin, Suomeenkin.

Vaikka näiden liikkeiden johtajat, etenkin opiskelijaliikkeiden osalta, heiluttivat marxilaisen ideologian punalippuja, liikkeillä oli lopultakin varsin vähän tekemistä marxilaisuuden tai varsinkaan työväenluokan kanssa. Kuten Castells toteaa (mt, 339-40) nämä liikkeet olivat olennaisesti kulttuurisia, joita kiinnosti enemmän elämäntyylin muutokset kuin valtaan pääsy. Varsinainen toimintaenergia keskittyi autoritaarisuuden ja patriarkaatin vastustamiseen, kapinaan epäoikeudenmukaisuutta kohtaan ja henkilökohtaisiin elämäntapakokeiluihin. Vaikka liikehdinnän käynnistivät usein opiskelijat, ne levisivät läpi yhteiskunnan ja niiden sisältämät arvostukset saivat laajaa vastakaikua varsinkin nuorison keskuudessa.

Jälkikäteen arvioituina nämä liikkeet voittivat vielä hävitessäänkin, vaikka poliittinen julkisuus ja koneisto jauhoi ne aikanaan epärealistisina utopioina pölyksi. Monet näiden liikkeiden ideoista ja unelmista jäivät itämään ja niistä kasvoi kulttuurisia innovaatioita kuten ympäristöliike, feminismi, ihmisoikeusliike, seksuaalisen vapautumisen, etnisen tasa-arvon ja lähitai ruohonjuuridemokratian edistäjiä - kaikki kysymyksiä, joita tämän päivän poliittinen ja hallinnollinen establismentti ei voi enää sivuuttaa. Näiden kulttuuristen uudistusliikkeiden rekyllivoima näkyy myös siinä miten vahvasti ne vaikuttivat siihen millaisia muotoja ja toimintatapoja 1980- ja 90-luvuilla uudistuva talous ja teknologia omaksuivat.

Miten voi olla mahdollista, että kulttuuriset liikkeet voivat muovata yhteiskunnan kovia reaaliprosesseja? Selitystä voidaan hakea liikkeiden yhteisestä nimittäjästä, siis sekä pääoman että valtion vastustamisesta ja halusta toimia yksilöllisen autonomian vahvistamiseksi niin julkisinstiituuioissa kuin privaattissakin. Tämä uusi, omaan kokemukseen ja omiin tuntoihin perustuva yksilöllisyys tai pelkkä sen kaipuu on yksi olennaisimpia tekijöitä, kun halutaan hahmottaa elävää kuvaa oman aikamme perusmuutoksista. Jälkimoderni yksilöllisyys on toista tyyppiä kuin liberalistinen yksilökäsitys, ns. possessiivinen individualismi (Elliott,1998,43), jossa lyödään laimin tarkastella yksilöitä sosiaalisina ja sosiaalisesti rakentuvina olentoina. Postmoderni yksilöllisyys ammentaa voimaansa yhteisöllisyydestä, vaikka tämä yhteisöllisyys poikkeaaakin perinteisestä traditiioon tai aatteisiin sitoutuneesta yhteisöllisyydestä. Oman aikamme yhteisöllisyydelle on ominaista ajankohtaisuus, vaihtuvuus, hetken projektit, liittoutuminen samanhenkisten kanssa ja informaatioteknologian hyödyntäminen. Näistä erilaisista taustaliikkeistään visionsa ja energiansa ammentava uusi yksilöllisyys vaikutti merkittäväällä tavalla hajautetun ja yksilöllisyyttä suosivan teknologian kehittymiseen. Castells (s.340) kiinnittää huomiota myös kulttuuria muuttaneiden liikkeiden kosmopoliittiseen ja kansainvälisyyttä korostaneeseen luonteeseen, joka loi älyllistä

pohjaa ja mielikuvaa keskinäisriippuvasta maailmasta luontevana toimintakenttänä niin ympäristö- tai ihmisoikeusliikkeelle kuin kapitalismillekin.

60-lukulainen kulttuurinen avoimuus stimuloi uuden teknologian vauhdittamana symbolisia kokeiluja, jotka tänä päivänä ovat tuotantoelämän keskiössä esimerkiksi tietokoneavusteisen suunnitteluna, logistiikkakarttoina, kulttuuriteollisuuden musiikkivideoina tai virtuaalitodellisuuksina. Mutta 60-luvun liikkeet kouraisevat kulttuurisia pohjavirtoja vieläkin syvemmältä: kieltäytymällä aikuistuvan sukupolven perustetävistä siirtää eteenpäin edellisen sukupolven totuuksia tai suhteellistamalla ikuisiksi katsottuja humanistisia arvoja, mieskeskeisyyttä, uskonnollista perinnettä ja nationalismia ne käynnistävät maailmanlaajuisesti yhtenäiskulttuurin pirstoutumisprosessin - sen aikakauden, jonka silminnäkijöitä me olemme.

Sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia

Kulttuuriset muutokset, samalla kun ne saattavat edistää yksilöllisiä, traditiosta suhteellisen riippumattomia elämänmuotoja ja hyvin toimeen tulevien henkistä kasvua, luovat etenkin talouden kautta välittyviä sosiaalisia ongelmia, joista massamittainen sosiaalisen syrjäytymisen, polarisaation ja epätasa-arvon uhka on ilmeisin ja vaikeimmin ratkaistava. Työn yksilöllistyminen, jota informaatioteknologia vauhdittaa, merkitsee työvoiman kollektiivisen organisoimisen rapautumista, josta hinnan maksavat pääsääntöisesti huonommin koulutettu, muutokseen huonosti sopeutuva työvoima. Postmodernin tuotantosysteemin logiikalle on joka tapauksessa ominaista, että sen kyky ja voima haavoittaa ja raunioittaa taloudellisesti, sosiaalisesti ja psykologisesti eri ihmisryhmiä, perheitä ja yksittäisiä ihmisiä ikäänkuin sattumanvaraisesti on aivan toista kertaluokkaa kuin minkään tähänastisen järjestelmän.

Sattumanvaraisuus on yhteydessä teollisuusyhteiskunnan varsin selkeiden luokkarajojen

hämärtymiseen: informaationaalisesta kapitalismin mustaan aukkoon voi kadota niin teollisuusyhteiskunnan hyvin menestynyt kapitalisti kuin palkkatuloillaan elävä pikkuporvari tai duunari, vaikkakin yleisesti kuulu rikkaiden ja köyhien välillä yleismaailmallisesti on koko ajan tasaisessa kasvussa.

G 7-ryhmän (Kanada, Ranska, Saksa, Italia, Japani, Iso-Britannia ja Yhdysvallat) maissakin, jotka muodostavat läntisten teollisuusmaiden ytimen, työttömien kokonaismäärä on noussut viidessätoista vuodessa (aikavälillä 1979 - 1994) 13 miljoonasta melkein 24 miljoonaan, lisäksi 4 miljoonaa ihmistä, jotka ovat lopettaneet työnhaun (eivätkä näy virallisissa työttömyystilastoissa), ja 15 miljoonaa osa-aikatyöllistettyä, jotka haluaisivat mieluummin kokopäivätyön (ILO Reports 1996). Joidenkin arvioiden mukaan piilotyöttömien osuus, siis niiden ihmisten osuus, jotka ovat säännöllisten petytymysten myötä menettäneet rohkeutensa etsiä ja toivonsa löytää osa-aikaista, väliaikaista tai mitä tahansa työtä, saattaa olla yhtäsuuri kuin virallisesti tilastoitujen työttömien osuus. (Apple 1996, 82).

Puheessa ns. tietoyhteiskunnasta annetaan mielellään kuva työmarkkinoiden uudelleenjäsentymisestä, jossa rutiinityöt korvautuvat vähitellen high tech- tai siihen liittyvällä korkeaa koulutusta vaativalla osaamisella. The Bureau of Labor Statistics on listannut työmarkkinoiden työpaikkojen määrän kasvua (Apple 1996, 84), ja määrällisesti eniten kasvavat rutiinimaiset palvelutehtävät.

Yhdysvaltojen valtaväestön työtilaisuudet näyttävät sijoittuvan hyvin rajallisesti elegantin korkeateknologian piiriin huolimatta siitä, että luonnollisesti kaikkiin työtehtäviin heijastuu informaatioteknologinen kehitys. Työmarkkinoita tulee lisääntyvästi hallitsemaan matalapalkkainen, rutiinimainen toistotyö vähittäiskaupan ja palvelusektorin tehtävissä. `McDonaldisaatio` näyttää tästä perspektiivistä lujittavan otettaan: työtä voi olla suhteellisen helppo löytää, mutta siitä maksettava korvaus ei kata elinkustannuksia tai häviää ainakin

Työtehtävä	1992	2005	%
vähittäiskaupan myyntityö	3.7	4.4	+21.5
sairaanhoidajat	1.8	2.6	+41.7
kassanhoidajat	2.7	3.4	+24.4
toimistosihteerit	2.7	3.3	+24.3
kuorma-autonkuljettajat	2.3	3.0	+27.1
tarjoilijat	1.8	2.4	+36.3
hoitotyön avustustehtävät	1.3	1.9	+45.4
talonmiehet/siivoajat	2.9	3.4	+19.1
ruokahuollon työntekijät	2	1.7	+45.1
systemianalyytikot	0.5	1.0	+100

Samalla, kun rutiinityypiset työt ovat radikaalisti vähentyneet "savupiiputeollisuudessa", palvelualoilla syntyy uusia rutiinitehtäviä. Rutiinitöille on useimmiten leimallista "McDonaldisoituminen": ihmiset saavat kyllä työtä, mutta työstä maksetaan niin huonosti, ettei sillä tule toimeen. Voittopuolisesti tämä kehitys koskee naisten tekemiä töitä.

Taulukko: Työmarkkinoiden kärkikymmenikkö miljoonina työpaikkoina sekä työpaikkojen määrän kasvuna aikavälillä 1992-2005 (Apple 1996, 84).

pohjoismaisille sosiaalietuuksille. Taloudellisen tasa-arvokehityksen, jos sellaisesta on lupa enää edes puhua, rinnalle asettuu vahvasti tässä skenaariossa myös sukupuolten välinen problematiikka. Perinteisesti työllistäneiden teollisuus- ja siis miestyöpaikkojen määrä näyttää häviävän pieneltä tulevaisuuden työmarkkinoilla. Patriarkaattiin perustunut talousjärjestelmä ja sitä myötä totutut kulttuuriset kuviot, erityisesti perheen ja identiteettimuodostuksen alueilla, asettuvat myllerryksille alttiiksi.

Tyypitellen: työn, sosiaalietuuksien varassa elävä mies ja kaupan kassalta iltaisin toiseen työpaikkaansa siivoamaan kiirehtivä puoliso on perinteisten rooli-identiteettien vallitessa perheyhtälönä kestävä. Yleisemminkin "isän laki" perheen sisäisen kommunikaation määräävänä tekijänä väistyy tai on jo väistynyt sukupolvien tai sukupuolten välisen kulttuurisen kitkan seurauksena. Castells (mt, 348) kuittaa tilanteen ykskantaan: perheen tulevaisuus on epäselvä, mutta patriarkaatin ei: hengissä se voi selvitä vain autoritaarisissa valtioissa tai uskonnollisen fundamentalismin oloissa.

Informaatioteknologian vauhdittama talouden vauhtipyörän kiihtyvä pyörintänopeus näyttää siis merkittävän sosiaalisen ja yhteiskunnallisen keskipakovoiman kasvua sitä pakottavampana mitä kauempaa vallan ja hyvinvoinnin keskiöstä ollaan. Mutta sielläkin meno siis näyttää kuitenkin vähemmän deterministiseltä kuin aikaisemmin; eliititkin saattavat vaihtua: hallinnon, politiikan ja talouden asemat eivät

periydy automaattisesti ja taloudellisen kalkyloinnin terävöitynyt logiikka voi löytää kohteensa lujiltakin näyttävistä linnakkeista: Muutoksen dynamiikka tempaa mukaansa myös perinteisen keskiluokan. Apple (mt, 85) siteeraa Russel Rumbergeriä:

"Aivan samoin kun työnantajilla on taloudellinen yllyke osittaa työtehtäviä työ-kustannusten pienentämiseksi heillä on taloudellinen yllyke automatisoida työtehtäviä, joista maksetaan korkeimpia palkkoja. Siten asiantuntijajärjestelmät ja muut korkeatasoiset teknologiat tulevat todennäköisesti eliminoimaan enemmän korkeasti palkattuja asiantuntijatehtäviä kuin vähän asiantuntemusta edellyttäviä matalapalkkatoimia"

Apple itse toteaa saman trendin osuvan suoraan myös high tech-ammattien - kuten ohjelmoinnin - ytimeen, joita enenevästi leimaa rutiinistuminen, autonomian katoaminen ja pienemät palkat.

Taloudellisella toiminnalla näyttää ensi kertaa historiassa olevan välineet, joilla se pysyy notkeasti mukana kulttuurisen muuntelun ja muutoksen käänneissä. Radikaali kytkentä kulttuurin ja talouden kesken tekee ymmärrettäväksi Castellsin (mt,348) väitteen, jonka mukaan tämän päivän valtataistelut ovat luonteeltaan kulttuurisia. Kulttuuri vallan lähteenä, valta pääoman lähteenä: tässä informaatioon perustuvan aikakautemme uusi sosiaalinen hierarkia ja menestysresepti.

Koulutuspoliittiset seuraamukset

Tässä kulttuuritaistelujen asetelmassa kasvatusta ja koulutus on jälleen kerran `paljon vartijana`, mutta nyt täysin uusissa asemissa. Koulutuspolitiikka, koulutusinstituutit ja opettajan-koulutus tuskin voivat saada enää oikeutustaan teollisuusyhteiskunnan puolipyhästä kolmiyhteydestä, jossa vallitsi varsin ennustettava harmonia koulutusrakenteiden, ammattirakenteiden ja työmarkkinoiden välillä ja jossa yksilö kykyjensä ja sosiaalisen taustansa rajoissa saattoi tehdä varsin turvallisin mielin valintansa isona yhtenäisenä projektina, jossa osilla oli aikansa ja paikkansa.

Koulutusinstituutio modernin, teollisen aikakauden oloissa oli teollisuusyhteiskunnan ja kansallisvaltion uusintaja ja siten keskeinen yhteiskunnallinen ohjausjärjestelmä. Teollisuusyhteiskunnan ja kansallisvaltion sekä funktionaalinen että rakenteellinen hahmo haakee vielä pitkään muotoaan globaalien verkko-talouden ja verkostoituvien kansallisvaltioiden sekä kulttuurikamppailujen muuttuvissa mosaiikeissa.

Miten koulutusjärjestelmä on reagoinut globalisoituvaan yhteiskuntaan, jossa informaation tuottaminen, prosessointi ja välittäminen nousevat niin taloudellisen menestyksen kuin demokratian ja vaikuttamisen välineiksi - tai syrjäytymisen entistä vahvemiksi moottoreiksi? Samalla kun sosiaaliset järjestelmät taloudellisten vaikutusmekanismien kautta yhdenmukaistuvat, kulttuurinen eriytyminen lisääntyy. Isänmaallisuus voi merkitä paitsi kotia, kirkkoa tai uskontoa myös suomalaisen rotupuhtauden vaalimista tai vaikkapa finnoveganismia, jossa dieettivalinnat ovat politiikkaa. Erilaiset, hyvinkin poikkeavat, keskenään ristiriitaiset seksuaaliset, etniset ja uskonnolliset orientaatiot ovat yhä hyväksytympi osa ihmisten identiteettiä.

Modernistinen koulutuspolitiikka on kuitenkin tukeutunut ja tukeutuu vahvasti filosofiseen oppiin universaalista ihmisluonnosta sekä ole-

tukseen homogeenisesta, hallittavissa olevasta kulttuurista ja yhteiskunnasta ja sen suunnitelmallisesta ja virastovaltaisesta valtiollisesta keskusohjailusta. Top-down - ohjaus on muodostanut peruslogiikan, joka on läpäissyt koko kentän koulutuspolitiikasta opettajankoulutukseen ja opetustyön suunnitteluun, jossa ensin lyödään lukkoon tavoitteet, tavoitteisiin vaadittavat toimenpiteet elämyksiä ja oppimiskokemuksia myöten (!). Ne sitten organisoitetaan ajallisesti ja sisällöllisesti, jonka jälkeen arvioidaan saavutettiin tavoitteet. `Elämä itse` on kuitenkin ajamassa tämän tavattoman vaikutusvaltaisen todellisuusparadigman yli, jossa tiivistyy koko länsimaisen rationalismin valituksesta juontuva perintö, sosiaalisen insinööritaidon ja suunnitteluyhteiskunnan perusidea.

Asetelmat eivät kuitenkaan ole yksiselitteisen selkeitä. Samalla kun rationalistisen kontrolliperinteen näkymät kulttuurisen fragmentaation myötä kyseenalaistuvat, perinne uusiutuu ja kiristää otettaan. Uusliberalismin ja uuskonservatiivisuuden liitto merkitsee sekä markkinalogiikan että `perinteisten arvojen` korostusta. Uusliberalismin näkökulmasta valtio täytyy minimoida asettamalla mahdollisimman vähän jos ollenkaan lainsäädännöllisiä ja muita pidäkkeitä vapaalle yritteliäisyydelle. Perustyökalu hyvän, tehokkaan ja demokraattisen yhteiskunnan luomiseksi on heikko valtio, joka sallii vapaiden markkinoiden `näkyvämmän käden` ohjailu ihanteellisimmillaan kaikkea yhteiskunnallista vuorovaikutusta ja toimintaa. Uuskonservatiivisuuden panos tässä yhteisprojektissa on puhalttaa siihen henki. Toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa suomalainen uuskonservatismi ei korosta perinteisiä `perhearvoja` tai nojaa uskonnolliseen fundamentalismiin, vaan on paavillisempi kuin paavi itse - tai jälleen tässäkin amerikkalaisempi kuin Amerikka. Sekularisoitunut yrittäjyysretoriikka korvaa ja syrjäyttää muita puhetapoja ja näkökulmia, oli sitten kysymys seurakunnista, perheviljelmistä, koululaitoksesta tai yksilön identiteetistä.

Suomalaisessa 1990-luvun koulutuspolitiikassa ja hallintokulttuurissa yleisemminkin yksi-

tyistäminen, markkinaistaminen, kilpailut-taminen ja ns. laatuajattelu seuraavat parin vuosikymmenen viiveellä esimerkiksi Yhdysval-loissa käytyä tuloksellisuus- ja suorituskyky-keskustelua. 1960- ja 1970-lukujen taitteessa Yhdysvalloissa elpyi käsitys koulusta ja kou-lutusinstituutiosta tuotantojärjestelmänä (Tan-ner & Tanner 1975, 26). Tällä käsityksellä on juurensa vuosisadan alkupuolen yrityksillä so-veltaa koulutukseen teollisuudessa omaksuttua `tieteellistä johtamista` (scientific management) esimerkiksi tehtävä- tai toiminta-analyyysien tulosten pohjalta.

Yksi vaikutusvaltaisimpia hahmoja oli Frank-lin Bobbitt, joka halusi soveltaa 1920-luvulla takapajuiseksi havaitsemaansa kasvatukseen ja koulutukseen Amerikan terästeollisuuden ku-koistukseen nostanutta tieteellistä johtamista. Bobbittin mukaan koulutus- ja teollisuus-instituution välillä on selkeä analogia: koulu-tus on raaka-aineen muovausprosessi siinä missä teräskiskojen valmistuskin. Hänen johto-teemansa oli että koulutuksen on seurattava teollisuuden esimerkkiä ja keskityttävä tuottee-seen. Tuotetta varten on luotava laatustandardit ja kehiteltävä mittarit sen toteamiseksi ylittääkö tuote asetettuun standardiin. Erityistä polemiik-kia herätti Bobbittin vaatimus, jonka mukaan business- ja teollisuusmaailma olisi se taho, joka asettaa koulutustason normit.

"Käytännön teollisuusmiesten rooli oli päät-tää, mitä he halusivat ja kasvattajien rooli oli päättää, miten se voitaisiin tuottaa ja tuottaa se kyselemättä." (mt, 282).

Bobbittin ajatukset lausuttiin aikana, jolloin koko mantereen ja kaikkien instituutioiden yli pyyhkäisi `tehokkuusmania`, kuten Tannerit toteavat, ja sen johdosta Bobbittin sanoma le-visi ja juurtui sosiaaliseen todellisuuteen nope-asti ja pysyvästi.

Opetussuunnitelman ymmärtämistä tuotanto-järjestelmänä vahvistivat myöhemmin behavio-raalisten tavoitteiden doktriini, behaviorismi ja operantin ehdollistamisen teoria, oppimistek-nologian kehitys, toimitussopimukset (perform-ance contracting) ja tulosvastuullisuusfilosofia

(accountability). Ford Foundation -säätiön ohjelmajulistus (Edward J. Meade, Jr., Ac-countability and Governance in Public Edu-cation, teoksessa Tanner & Tanner 1975, 31) kouluille ja koulujen rehtoreille vuodelta 1968 ennustelee tämän päivän koulutuspoliittista il-mastoa:

"Suuren teollisuuskorporaation tehtaan-johtajan tavoin rehtori on avainhenkilö vas-tatessaan organisaation tuottavuudesta. Koulu, teollisen tuotantoyksikön tavoin, edustaa prosessia. Raaka-aineet menevät sis-sään ja tuotteet tulevat ulos. Muutos joka tapahtuu inputin, joka siis on kouluun tule-va oppilas, ja outputin, lähtevän oppilaan, välillä mittaa koulua."

Asiakkuuden ja kuluttamisen merkitykset mu-odostuivat uuden koulutuskonseptin ydinmää-ritteiksi, jotka Yhdysvaltain opetusministeriön 70-luvun alun johtaviin virkamiehiin kuuluneen Leon M. Lessingerin muotoilemina saivat seu-raavan muodon:

"Samaan tapaan kuin suunnittelu ... ja toi-mitussopimukset määrittävät teollista tuo-tantoa ja sen arvoa kuluttajille myös mei-dän pitäisi kyetä koneistamaan, organisoi-maan, jalostamaan ja johtamaan koulutus-järjestelmää niin, että se valmistaisi opiske-lijat antamaan panoksensa maapallon kaik-kein monimutkaisimmalle ja jännittävim-mälle kansakunnalle." (mt, 31).

Lessingerin visiossa on kiinnostavaa nyt neljän-nesvuosisata myöhemmin yleisemmin näkyvä kansallisuushengen teollinen perusta ja mark-kinalogiikan kanssa hyvin yhteensopiva laiszez faire-ideologia, joka taloudellisen menestymi-sen parametrien ulkopuolella ei kysy saati ky-seenalaista kansakunnan muuta tilaa tai resurs-seja, jotka pitkällä aikavälillä saattavat osoit-tautua myös talouden itsensä kannalta elin-tärkeiksi.

Tanner & Tanner`in mukaan (mt,ms) tulos-vastuuseen ja `tuotantosopimukseen` perustuva koulutusjärjestelmä, jossa opetussuunnitelma on redusoitu `educational engineering` -tuotanto-järjestelmän osaksi, ei hallinnollisesta ja tie-

teellisestäkin suosiostaan huolimatta ole käytännössä toiminut. `Performance contracting` johtaa käytännössä kapea-alaiseen, yksittäisiä taitoja suosivaan curriculumiin, joka mahdollistaa yksinkertaistavien mittausten tekemisen, joiden pohjalta johtopäätökset tuloksellisuudesta, tehokkuudesta ja taloudellisuudesta sitten tehdään. Ironista ja yllättävää on myös se, että huolimatta näiden laatuprojektien kapeasta opetus suunnitelmallisesta fokuksesta koululuokissa tehdyt evaluatiot osoittivat, että menestys ei ollut sen parempi, usein huonompi, kuin kontrolliluokissa, vaikka mittaukset suoritettiin koeluokkia periaatteessa suosivilla performance contracting-kriteereillä.

Tannerit toteavat kuivasti yli kaksi vuosikymmentä sitten ilmestyneessä magnum opuksessaan (mt, 31-32), että laatujärjestelmistä, tuloksellisuus- ja vaikuttavuusmittareista ei ole koulutusongelmien ratkaisijoiksi: koulutus- ja curriculumongelmat eivät ole samoja kuin tehdään tuotanto-ongelmat. Siitä huolimatta, he jatkavat, kasvattajia ja kouluttajia jatkuvasti painostetaan omaksumaan kompleksisten ongelmien ratkaisemiseksi suhteellisen naiiveja liike-elämän, teollisuuden ja armeijan paradigmoja.

Bobbittin perintö näkyi Tannerien mukaan (mt, 283) 70-luvulla Yhdysvalloissa erityisen selkeänä kahdella tasolla: ensiksi, liike-elämän arvojen ja toimintatapojen omaksumisena koulutushallinnon malliksi sillä seurauksella että koulutusratkaisuja ollaan taipuvaisia tekemään mieluummin taloudellisin kuin pedagogisin tai koulutuksellisin perustein (esimerkiksi opettajien lomautukset) ja toiseksi, koulutusinstituutio kokonaisuudessaan hakee ratkaisuja omiin ongelmiinsa liike-elämän ja teollisuuden taholta. Nykyesimerkkeinä on teollisuuden ISO-standardien tai muiden laatujärjestelmien tarjoaminen ratkaisuna yliopisto-opetuksen ongelmiin tai yleisemminkin `business-diskurssin` (asiakkuus, benchmarking jne.) käyttö koulutuksellisissa yhteyksissä.

Kulttuurisessa ja koulutuksellisessa mielessä linja Bobbittista 1990-luvun neoliberalistiseen talouspolitiikkaan ja sitä myötäilevään koulutus-

politiikkaan merkitsee business-slogania käyttäen kaikkien munien pitämistä samassa korissa, mikä ei lopulta palvele talouselämänsäkään etuja. Taloudellakin on edellytyksensä ja hyvin usein ne ovat talouteen palautumattomia koulutuksellisia ja sivistyksellisiä resursseja, jotka turvanaan yksilö voi selviytyä myös liike-elämän monentasoisessa, eettisesti ei aina niin kauniissa puserruksessa. Kestävä talous edellyttää kulttuurista moninaisuutta, koulutuksellisten ja yhteiskuntapoliittisten ongelmien selkeää, kriittistä ja monitasoista tiedostamista ja niiden jatkuvaa ratkaisemista. Yrityksestä siirtää liike-elämän käytäntöjä sellaisinaan koulutuspolitiikan ja käytännön ylimmäksi ohjenuoraksi on epäonnistuneita esimerkkejä niin 1920-luvun Yhdysvalloista kuin 1980-luvun Iso-Britannias-ta.

Neoliberalistinen uusi aalto vanhasta `efficiency movement` -teemasta on tulkittavissa myös yhdeksi osapuoleksi Castellsin mainitsemissa jälkimoderneissa kulttuuritaisteluissa. Business-, tuotanto- ja tuotelogiikan omaksuminen koulutuspoliittiseksi ohjenuoraksi saattaa merkitä byrokratialle joka tapauksessa luontaisen hitauden vuoksi jälkijättöistä, liike-elämän itsensä jo taakseen jättämää ajattelu- ja toimintamallia, jonka tehtävä kulttuuritaistojen kentällä on turvata hallinnon omat intressit.

Uusliberalisminkin aikaan sopii hyvin John Deweyn yksi avainteseistä, jonka mukaan kasvatusfilosofiat ja -liikkeet eivät ole koskaan muuta kuin heijastumia laajemmista sosiaalisista ja yhteiskunnallisista liikkeistä. Tuloksellisuus- ja vaikuttavuusajattelu ei muodosta tästä poikkeusta. Kulttuurisena liikkeenä se yrittää yhä kannatella valistuksesta juontuvaa tarkkaa ennustettavuuden, suunniteltavuuden ja kontrollin ideologiaa sitä kuumeisemmin mitä ilmeisemmältä sen murtuminen kaikkialla vaikuttaa. Tästä näkökulmasta on ymmärrettävää, että juuri inhimillisenä toimintafäärinä selkeä ja tuloskriteeriensä suhteen äärimmäisen yksinkertainen liike-elämä näyttää tarjoavan oljenkorren kehitysuskon rippeille. Juuri muutamat liike-elämän tai siihen kietoutuvat menestystarinat näyttävät olevan lähes ainoita aikamme

menestystarinoita. Siksi on myös toisaalta luonnollista, että kasvatuksen ja koulutuksen oman sisäiseen logiikkaan historiallisesti ja välttämättömästi kuuluva optimismi edellyttää liitoutumista menestyjien kanssa.

Ongelmallista tässä on se, että kasvatusinstituutio luonteelleen ominaisen `ylivaloisan optimisminsa` (Harva) myötä voi lyödä laimin itsensä kannalta elintärkeitä mutta vaikeita näkökulmia tai ongelmia. Liike-elämää ei oman tehtävänasettelunsa ja toimintalogiikkansa mukaan kiinnosta muussa kuin viimekätisen taloudellisen hyötymisen mielessä yhteinen hyvä, yhteiskunnallinen tai koulutuksellinen tasa-arvoproblematiikka, ekologiset, multikulttuuraisuuden tai etnisyyden mukanaan tuomat kysymykset, suurtyöttömyys tai muut aikakautemme ongelmat.

Materiaaliselle ahneudelle on yhteiskunnallinen oikeutuksensa omissa toimintarajoissaan yhtenä inhimillisyyden muotona, kuten jo Adam Smith 1700-luvulla perusteli. Kasvun rajojen joka tapauksessa jo häämöttäessä vaikuttaa kuitenkin ahneuden instituution korottaminen koulutuksen, kasvatuksen ja sivistyksen esikuvaksi, niin vahvasti kuin parina viime vuosikymmenenä on tapahtunut, historiallisesti ainutlaatuiselta.

Klafki ja aikamme avainongelmista

Wolfgang Klafki (1991,51), joka usean vuosikymmenen ajan on valppaasti ollut päivittämässä koulutus- ja sivistyskonseptia, kirjoittaa: "Uutta kestäväää sivistys- ja koulutuskonseptia ei voida riittävästi eikä ainakaan ensisijaisesti perustella sen suhteella moderniin teollisuusyhteiskuntaan. On tosin kaiken epäilyn ulkopuolella, etteikö nykyisillä ja luultavasti myös tulevilla teollisuusyhteiskunnan vaatimuksilla olisi sijaansa ajanmukaisessa sivistyskonseptissa - kuitenkin kriittisesti pohdittuina, koska me emme enää voi harjoittaa teollisen yhteiskuntamme edelleen kehittämistä kritiikittömän, teknistaloudellisesti määräytyneen kehityskulun vallassa."

Klafki viittaa erityisesti Ulrich Beckin riskiyhteiskuntavision, jossa hyödyketuotannon rinnalle asettuu samanaikaisesti tarkoitamattomien seurausten lain myötä osin hallitsematon riskien ja uhkien tuotanto. Klafki ehdottaa, että myös kansainvälisen talouskilpailun kestävä ja sen pelisääntöjä mahdollisesti pitkällä tähtäyksellä uudistavan koulutus- ja sivistyspolitiikan lähtökohtana tulee olla aikakautemme avainongelmat, joiden ratkaisemisessa markkinalogiikka yksin on enemmän kuin avuton - toisin kuin nyt muodikkaan markkinaeuforian vallassa näytetään uskottavan.

Klafkin ongelmalistausta ja analyysi sisältää viisi koulutuksen ja kasvatuksen kannalta keskeistä ongelmarypystä: (1) terrorin, väkivallan ja sotien ongelmat. Myös Castells (1998, 354) viittailee painokkaasti väkivallan ja terrorin lisääntymisen mahdollisuuteen eikä pelkästään perinteisesti sotien muodossa, vaan hän pitää pikemminkin todennäköisenä globaalien markkinoiden vanavedessä seuraavan organisoituneen talousrikollisuuden voimakasta kasvua ja mahdollista soluttautumista talouteen, hallintorakenteisiin ja ihmisten yksityiselämään. Toisaalta valikoimattoman terrorin ja väkivallan mahdollisuutta ovat lisäämässä turhautuneiden, katkeroituneiden, taloudellisesti, sosiaalisesti ja psykologisesti perspektiivittöntä elämää elävien kasvavat joukot; (2) ympäristökysymys (mt, 58): "Globaalisessa mitassa kysymys inhimillisen olemassaolon materiaalien perusteiden tuhoamisesta tai säilyttämisestä ja siihen liittyvä tieteellis-teknologisen kehityksen vastuuttamis- ja kontrollointikysymys." Klafkin lähtökohta on olemassaoleva yhteiskuntamuoto. Nostalgiset unelmat paluusta esitteen tai esiteolliseen tilaan, joita vain historiaa tuntematon ylistäisi nykyistä inhimillisemmiksi Klafki kuittaa illusorisiksi.

Toisaalta samalla tavalla illusorinen on lineaarisiksi oletettu kasvun logiikka riskiyhteiskunnaksi muuttuneessa teollisuusyhteiskunnassa. Tämä kritiikistä huolimatta käytännössä itsensä selvänä pidetty logiikka hallitsee joka tapauksessa "monien aikalaistemme tietoisuutta, teknistä kehitystä, teollisen tuotannon organi-

saatiota, syvälle syöpyneitä kulutustottumuksiamme eikä vähiten talouspolitiikkaa, tie- ja teknologiapolitiikkaa tai liikennepolitiikkaa, mutta sen vaikutukset näkyvät myös sivistys- ja terveyspolitiikassa yli poliittisten (...) erojen" (mt, ms).

Nykytilanteen ongelmat tiedostava ja tulevaisuuteen suuntautunut `Bildungsarbeit` merkitsee tämän avainongelman kohdalla kolmea johtopäätöstä. Ensiksikin ongelmatietoisuuden vähittäistä ja jatkuvaa kehittämistä läpi koulutusasteiden esikoulusta alkaen kytkemällä ympäristökysymys teollis-tekni- sen kehityksen historialliseen ymmärtämiseen ja sen kahteen nykyiseen pääseuraukseen: tendenssimäiseen luonnon varojen kuluttamiseen ja ympäristön tuhoutumiseen teknologisesti taloudellisen kehityksen hallitsemattomana seurauksena. Toiseksi, on välttämätöntä kehittää resursseja ja energiaa säästävää `osaamista` sekä kestäviä tuotteita ja tuotantotapoja samalla kun kulutusta pyritään rajoittamaan ja muuttamaan ympäristöystävällisemmäksi. Jo käynnissä olevaa vaikkakin vielä marginaalista aurinko-, tuuli- ja bioenergian tutkimusta ja hyödyntämistä tulee intensiivistää ja korostaa varhaisvuosista lähtien `ympäristöä armahtavien` kulutustapojen merkitystä. Kolmas Klafkin ympäristöohjelman koulutuspoliittinen johtopäätös korostaa tiedollisen ja asenteellisen valmiuden omaksumista taloudellisesti-tekni- kisen ja sitä vastaavan tieteellisen kehityksen demokraattisen kontrollin välttämättömyyteen, "toisaalta jatkuvan ja oikea-aikaisen julkisen informaation sekä yleis- ja aluepoliittisen keskustelun muodossa, toisaalta demokraattisten valvontainstituutioiden kehittämisenä" (mt, 58-59).

Kolmas Klafkin mielestä keskeinen ja jatkuvasti ratkaisematon koulutuspoliittinen ongelma on yhteiskunnallisesti tuotettu epätasa-arvo, ensiksikin yhteiskuntien sisällä

- sosiaaliluokkien ja kerrostumien kesken
- miesten ja naisten välillä
- vammaisten ja ei-vammaisten välillä
- työpaikan omaavien ja työttömien välillä
- muualta muuttaneiden ja maan kantaväestön tai eri etnisten ryhmien kesken, mikä merkitsee

multikulttuurisen koulutuskonseptin kehittämistarvetta homogeenisen eurooppakeskeisen sivistyskäsitteen rinnalle tai sijaan.

Toinen taso Klafkin epätasa-arvotietoisuudessa on kansainvälinen, kehitys - ja kehittyneiden yhteiskuntien välinen, valtaan ja hyvinvointiin liittyvä epätasapaino.

Neljäs avainongelma, johon Klafki haluaa kiinnittää koulutuspoliittista huomiota on uuteen informaatio- ja kommunikaatioteknologiaan liittyvät mahdollisuudet ja uhat. Paitsi jo sivuttuun automaation ja rationalisaation vaikutuksiin työvoimatarpeeseen teknologinen kehitys antaa aihetta arvioida uudelleen `perus- ja erityiskvalifikaatioita`, työn ja vapaa-ajan keskinäissuhteen muutoksia ja ihmisten välisen kommunikaation muotoja. Lankeamatta sen enempää mediafobiaan kuin mediaeuforiaan- kaan Klafki pitää selvänä, että `kriittinen` (ts. sosiaalisten ja yksilöllisten seurausvaikutuksien suhteen tietoinen) kommunikaatio- ja informaatiotekniikan peruskoulutus kuuluu kaikille osana "uutta yleissivistyskonseptia" (mt. 60). Klafki ei tässä yhteydessä kiinnitä tarkempaa huomiota informaatio- ja kommunikaatioteknologian rakenteellisten ongelmien ja tasa-arvo-ongelman yhteyteen.

Viides ja viimeinen Klafkin koulutuspoliittinen avainongelma kytkeytyy kysymykseen yksilön identiteetistä tai subjektiviteetistä, josta on tullut modernisaatioprosessin tämän hetkisen vaiheen kiistellyimpiä aiheita. Taistelu sieluista on kiihtynyt sitä mukaa kuin samaistumismahdollisuuksien määrä ylittää kenen tahansa yksilön resurssit. Perinteinen, staattinen ja eurooppakeskeinen kasvatustavoite- ja sivistyskeskustelu huomaa nopeasti mediavälitteisen globalisaation puserruksessa oman rajoittuneisuutensa. Yhteiskunnalliset reaali- prosessit tekevät mistä tahansa hyvää tarkoittavista yleisistä kasvatustavoitelauselmista kuolleita kirjaimia - siinä määrin monimutkaisemmaksi, häilyvämmäksi ja vaikeammin hahmotettavaksi identiteetin muodostus myöhäismodernin oloissa on kehittynyt.

Jo edellä mainittu kiista kulttuurisen eriytymisen ja taloudellis-hallinnollisen, yhdenmukaistamista yrittävän kontrollin välillä jatkuu myös koulutuspolitiikan identiteettiosastolla. Anglo-amerikkalaisen koulutuspolitiikan seuraileminen on meillä johtamassa periaatteessa samantyyppisiin rakenteisiin kuin avoimemmin uusliberalismin lippua heiluttavissa emämaissa. Koska identiteetin muodostusta ei voida enää kontrolloida tavoite- tai päämäärätasolla eikä keinoistakaan päästäisi luultavasti yksimielisyyteen, turvaututaan näennäisesti vapaamieliseen, alueelliset, kulttuuriset ja yksilölliset erot huomioivaan mutta todellisuudessa kädet tiukasti sitovaan ratkaisuun: ennalta ja ylhäältä asetettujen tulostavoitteiden yhtenäiseen arviointiin.

Philip Wexlerin (1996, xxiii) mukaan uusliberalismin identiteettipolitiikka pyrkii kollektivoimaan yksilön subjektiviteettia ja elämysmaailmaa, suomeksi sanottuna tasapäistämään, määrittelemällä minuutta organisaatiokelpoisuuden ja tuloksellisuuskriteerien mukaisen suorituskyvyn perusteella :

"the (...) definition of self as organizationally-relevant individual, benchmarked, best-practice high performance."

Minuuden asettamisella samaan laatupuntariin kuin muukin tuotantoprosessi naulitaan viime kädessä se laatukonsensus, jonka alle todelliset koulutuspolitiikan ongelmat voidaan piilottaa. Näin esimerkiksi klafkilaiset "aikakauden avainongelmat" muuttuvat neutraaleiksi laatu-kysymyksiksi, joihin on olemassa tekniset tai muuta eksperttiyttä edellyttävät vastaukset. "Kuka enää tarvitsee teoriaa tasa-arvosta kun sosiaalista ei enää voida kuvitella erilaisena tai muuna kuin markkinoina ?" , Philip Wexler (mt, ms) kysyy.

Markkinalogiikan vastaus yhä kompleksisemmäksi muuttuvaan toimintaympäristöön on defensiivinen ja epä-älyllinen silmien sulkeminen yrittämällä kuristaa sosiaalinen todellisuus pelkästään liikelaitokseksi. Silti monet kouluttajat, koulutuksen hallinto ja tutkijat ovat kastelematta nielaiseet tämän käsityksen. Yhdysvaltain osalta tämä sai Tannerit vuonna 1976

(mt, 283) ihmettelemään:

"What remains a puzzle is why educators continue to believe that business can do everything better - including education."

Viitteet

- APPLE, M. (1996) *Cultural Politics and Education*. Buckingham: Open University Press.
- CASTELLS, M. (1998) *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Volume III: End of Millenium.
- KIVISTÖ, T. (1996) *Osaamisen tulevaisuus ? Teoksessa Pekka Neittaanmäki (toim.) Muutos tieteen maailmassa. Tutkimus, tiede ja yliopistot 2010*. Atena Kustannus Oy Jyväskylä 1996.
- KLAFKI, W. (1991) *Neue Studien zur Bildungstheorie und Didaktik*. 2., erweiterte Auflage. Weinheim und Basel: Beltz Verlag.
- REICH, R. (1993). *The Work of Nations. Preparing Ourselves for the 21st Century Capitalism*. NY: Alfred A. Knopf.
- TANNER, D. & Tanner, L.N. (1975) *Curriculum Development: Theory into Practice*. NY: Macmillan Publishing Co., Inc.
- WEXNER, P (1996) *Critical Social Psychology. Studies in the Postmodern Theory of Education*, Vol 16. NY: Peter Lang.

Artikkeli saapui toimitukseen 11.8.1998. Referointien jälkeen päätoimittaja ja toimitus tekivät julkaisupäätöksen toimituskunnan jäsenten puolettua artikkelin julkaisemista.